

U POTRAZI ZA DOBROM ZABAVOM: ISTRAŽIVANJE NOĆNOGA ŽIVOTA MLADIH U DISKOKLUBOVIMA NA PODRUČJU PRIMORSKIH ŽUPANIJA

Anči LEBURIĆ
Filozofski fakultet, Zadar

Renata RELJA
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Split

UDK: 316.728-053.6/81(497.5)
316:379.8:(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 6. 3. 2000.

Autorice predstavljaju rezultate sociološkoga istraživanja kojim se afirmira disko-zabava kao zanimljiv i neistražen društveni fenomen u nas. Nastojale su, metodološki i teorijski, proučavanje slobodnoga vremena mladih izvući iz konteksta funkcionalno-strukturalističkih teorija i instrumentaliziranih socioloških tipologija. Kreirana je nova istraživačka paradigma sjedinivši kvantitativan i kvalitativan pristup disko-fenomenu. Kombiniranjem metoda ankete i (polu)strukturiranog intervjua ispitano je 1 502 mladih. Potvrdila se hipoteza o svojevrsnoj transgresiji društvenog poretka u mladih ljudi koji ga doživljavaju kao stran, što onda uvjetuje u tom (noćnom) tipu zabave, kao što su diskoklubovi, manifestiranje društvenosti koja postaje intenzivnija i u čijem kontekstu mladi doživljavaju dublji i konkretniji doživljaj života skupine i pripadnosti njoj. Zaključuje se kako je nužno primjerenije društveno reagiranje, kako bi se sanirala socijalna patologija među mladima, osobito aspekti raznih narkomanija, s ciljem obogaćivanja socijalnih interakcija s (i među) mladima te uspostavljanja društvenoga reda i funkcioniranja zakonitosti i u tim područjima društvenoga života.

Anči Leburic, Filozofski fakultet Zadar, Odsjek za sociologiju,
Obala kralja Petra Krešimira IV, br. 2, 23000 Zadar, Hrvatska.
E-mail: aleburic@yahoo.com

Kako bi se valjano shvatio problem diskoteka, promislimo u pravcu – što bi bilo da one ne postoje?

Vittorino Andreoli

UVOD

Novi ili neistraženi oblik zabave mladih?

Disko-zabava postaje zanimljiv sociološki fenomen. Tako nam svjedoči recentna literatura, uglavnom talijanskih autora koji su na vrijeme prepoznali ovaj oblik zabave i nastoje ga sustavno istraživati, primjereno ga empirijski prepoznavati i znanstveno utemeljiti (Andreoli, 1997a,b; Bricolo, 1996.; Cantoni, 1997.; Carli, 1996.; Cristofori, 1996.; Dorni, 1997.; La-passade, 1996.; Morcellini, 1992.; Prodi, 1996.; Torti, 1997. i drugi).

Značenje istraživanog područja argumentira se činjenicama kako, primjerice u Italiji, moderni diskoklubovi mogu tjedno primiti od tri do pet milijuna mladih ljudi te da postoji oko 6 000 lokala tipa disko ili noćnog kluba koji zapošljavaju otprilike 90 000 osoba (Acierno, 1997., 41-42). Zapravo, diskoklubovi postaju najrasprostranjenije mjesto okupljanja mladih Talijana o čemu svjedoči istraživanje IARD-a, provedeno u Italiji tijekom zime i proljeća 1996. godine, kada je ta mjesta posjetilo više od osam milijuna mladih (Torti, 1997., 215).

Tako su diskoklubovi u svijetu europske noćne zabave u vrlo kratkom vremenu zadobili glavnu ulogu i društveno (posebno gospodarsko) značenje u široko omeđenom prostoru zabave. Čak je iniciran niz konkretnih društvenih akcija u smislu osiguravanja, kapacitiranja disko-prostora iz sigurnosnih razloga te formiranja raznih ureda (tvrtka) s točno određenim prioritetnim zadacima u tom prostoru društvenog djelovanja,¹ a sve s ciljem uklanjanja ili saniranja uočenih ozbiljnih društvenih posljedica.

U Hrvatskoj se puno manja pozornost i društveno značenje pridaje tom području življenja mladih, što neizravno ukazuje na šupljine u začaranom krugu u kojem važan segment čini neprimjereno reagiranje svijeta odraslih koji češće zatvara nego otvara vrata svestranim mogućnostima skladnijih interakcija s mladima. Takvu stanju, primarno nepostojanja interesa, između ostaloga, pridonosi i nezainteresiranost sociologa i posebnih socioloških znanstvenih disciplina za istraživanje i upoznavanje svijeta zabave mladih, koji tako ostaje zanemaren, krajnje marginaliziran i tipiziran društveni fenomen. Pokatkad jedino novinski medij aktualizira disko-zbivanja, i to uglavnom onda kad bilježe negativne efekte razuzdanih noćnih zabava, narko okršaja ili sličnih eksplicitacija noćnog ponašanja, redovito bez realnije transkripcije poruka koje mladi odašilju iz svijeta noćne zabave.

Zaboravlja se, pritom, ono što je (geografski nama bliska) Europa početkom 90-ih već otkrila – goleme gospodarske prednosti i konkretnu pozamašnu profitabilnost koja se crpi iz disko-fenomena. Uostalom, niz empirijskih istraživanja u Italiji

i Francuskoj neizravno ukazuju na važne privredne i gospodarske efekte disko-tržišta koja se u razvijenim zemljama Europe uglavnom smještaju u najpoznatijim turističkim područjima.²

Zabavu mladih u Hrvatskoj, odnosno njihovu percepciju mjesta unutar zabavne industrije 90-ih terminološki se najčešće povezuje s nečim pojmovno a priori razvrstivim te svodljivim u već kodificirane, zadane i postojeće shematske strukture i pojmovnike. Te sheme o mladima uglavnom se transponiraju u rasponu modernih i postmodernih teorija, zatim u iskustvima metodoloških doseg a rezultata proučavanja njihova slobodnog vremena, a u kontekstu funkcionalno-strukturalističkih teorija. Stoga su možda već unaprijed osuđene na tumačenja koja se prepoznaju unutar zadanih, već instrumentaliziranih teorijskih tipologija i socioloških teorija. No, kad je riječ o segmentu zabave mladih koja se odnosi na provod u diskoklubovima, sva "velika" i "uhodana" teoretiziranja mogu lako odvesti stranputicom.

Sinkretizam, u obliku teorijskoga određenja i s ciljem teorijsko-metodoloških združivanja, pojmovno izranja u obliku nove istraživačke paradigme koja na originalan način sjedinjuje kvantitativan i kvalitativan pristup istraživačkom fenomenu, pa nam se u ovom sociologijskom području nametnula kao djelotvoran ključ prepoznavanja novonastalih društvenih transformacija u Hrvatskoj koje su se zbivale u drukčijim kulturološkim obzorjima, zadobivajući tijekom posljednjega desetljeća konture "prave" sociološke teorije. Ovdje se "združivanje" u mertonovskom smislu (Merton, 1979.) nameće kao djelotvoran pojam u kontekstu napora da se shvate transformacije u društvenom životu mladih. S jedne strane, priroda i tehnika te znak i prirodnost rezultiraju novim kulturološkim združivanjima između plemenskih i neocyberskih rituala. Kada je riječ o tehnologiji koju mladi prepoznaju i traže u diskoklubovima, vjerojatno je to privremena mješavina jezika, psihikog i emotivnog dodira, procvata umova i tijela (Torti, 1997., 247).

Kako bismo predmet i ciljeve našega istraživačkog projekta "smjestili" u sociologijske okvire, tretirali smo varijablu "noćni život" mladih kao kompleksan (društveni) fenomen koji je u uskoj vezi sa svakodnevnim životom mladih u primorskim županijama u Hrvatskoj. U okviru primarne opće hipoteze pretpostavljali smo kako je riječ o svojevrsnoj transgresiji društvenoga poretka u mladim ljudima koji ga vjerojatno doživljavaju kao pretjerano birokratiziran te njima (načelno) stran, što uvjetuje u tom (noćnom) tipu zabave, kao što su diskoklubovi, manifestiranje društvenosti koja postaje intenzivnija i u čijem kontekstu mladi doživljavaju stvaran i dublji doživljaj života skupine i njezine pripadnosti. Takav je doživljaj vjerojatno ekspresivniji i istaknutiji, pa se na različite načine (vi-

še ili manje kreativno) formira u diskoklubovima. Njega je, istodobno, nemoguće postići ili oblikovati, pa dakle niti istražiti, u nekim drugim prostorima u kojima se mladi kreću ili u nekim drugim društvenim situacijama čiji su sudionici mladi ljudi.

Jedan od posebnih istraživačkih ciljeva³ transponira stavove mladih ispitanika u onaj segment hrvatske stvarnosti u kojem se zbiva (generalno) njihov noćni život. Dalje, sve se to zajedno smješta u aktualan društveni kontekst važnih društvenih transformacija u Hrvatskoj, postratnih posljedica te strukturalnih ambivalentnosti.⁴ Naime, nastojali smo shvatiti ulogu i mjesto diskoklubova u životu mladih, pretpostavljajući da je riječ o jednom od najvitalnijih oblika njihove noćne zabave.

METODOLOŠKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA

Metodološki pristup, mjerni instrumenti, varijable

U izvedbi istraživačkog nacrta objedinjavani su kvantitativni i kvalitativni pristupi s ciljem formiranja integrativne metodološke strategije koja će efikasno realizirati postavljene istraživačke ciljeve.

Prvi metodološki pristup (pretežno kvantitativan) karakterizira primjena kombinirane metode ankete i strukturiranoga intervjua s protokolom. Anketni upitnik sadržavao je 51 pitanje. Među mjernim instrumentima konstruirane su četiri različite skale stavova od kojih su dvije Likertova tipa s pet stupnjeva koji mjere "odnos prema diskaču kao mjestu zabave" i "opise raspoloženja nakon izlaska iz diska". Prva takva numerička skala sastojala se od 27 tvrdnja koje su ocjenjivane stupnjevima slaganja, odnosno neslaganja u vrijednostima od 1 do 5.⁵ U drugoj skali ispitanicima je ponuđeno 19 epiteta kojima su specificirali vlastita raspoloženja.⁶ Treća skala nominalna je prema vrsti, a mjerila je dihotomni odnos ispitanika unutar skupine od sedam problematičnih aktivnosti ili stanja vezanih uz diskoklubove.⁷ Četvrta skala sastojala se od 29 tvrdnja na koje je ispitanik odgovarao s "da", "ne" ili "ne zna". Zbroj bodova na skali oslikavao je njegovo trenutačno raspoloženje u doba ispitivanja, s tim da su više vrijednosti označavale afirmativna i pozitivnija raspoloženja (samostalnost, zainteresiranost, zrelost, sreću, zadovoljstvo itd.), a niže vrijednosti smještaju se na drugom polu koji sadržava konotirana i negativna raspoloženja (sukob, krizu, muku, opasnosti, ugroženost itd.).

Stavovi ispitanika o društvenom značenju i društvenoj ulozi diskoklubova u Hrvatskoj pojedinačno su stupnjevano tvrdnje, također mjerene skalom Likertova tipa od pet stup-

njeva. Preostala pitanja u upitniku bila su uglavnom zatvore-noga tipa, a svega nekolicina otvorenoga tipa.

Mjerni instrumenti su pretežno zadovoljili, s obzirom na svoje metrijske karakteristike koje su se većinom iskazivale kao zadovoljavajuće.⁸

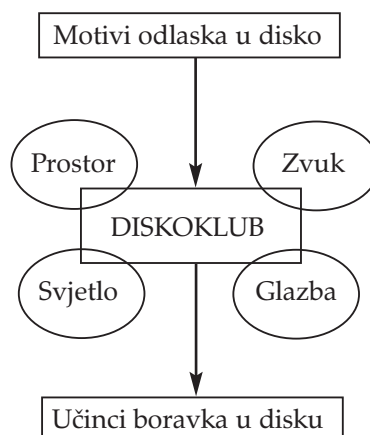
Kvalitativni pristup sadržavao je, kao temeljnu metodu prikupljanja podataka, polustrukturirani intervjui u kojem se nastojalo registrirati neko posebno iskustvo ili najupečatljiviji životni događaj ispitanika koji on isključivo vezuje uz diskoklub i koji sam slobodno i spontano (verbalno) reproducira intervjueru. U tom kontekstu bilježeni su istodobno i bitni aspekti cjelovitoga izgleda ispitanika koji je intervjuer oblikovao na osnovi (prethodno, tijekom instruktaža koje su prethodile terenskom radu, dogovorenih) deskriptivnih momenata vezanih uz fizički izgled respondenta, odnosno momenata koji prema dojmu intervjuera pretpostavljaju njegov temeljni životni stil, s obzirom na odijevanje, šminkanje, ponašanje i dr. Planirana je svojevrsna transkripcija tadašnjega aktualnog "trenutka" noćne zabave mladih na ispitivanom području, njezinih sudionika, oblika zabave, specifičnosti njezina okružja i sl.

Kako je riječ pretežno o empirijskim podacima koji su skupljani nakon obavljenoga strukturiranog intervjua, a neposredno poslije izlaska ispitanika iz diskokluba, kombiniranjem oba tipa podataka (kvalitativnih i kvantitativnih) nastojali smo doznati ona subjektivna značenja koja sami mladi pridaju pojedinim elementima disko-atmosfere (glazbi ili plesu) ili onome što sami percipiraju ili doživljavaju kao nešto što je "tipično u disko-stilu" (možda ambijent u disku, okolica diska, ukupan prostor i sl.). Tako se udovoljavalo jednom od posebnih ciljeva istraživanja koji je integrirao više procese razumijevanja, nego objašnjavanja specifičnog oblika ponašanja mladih te značenja koja pridaju različitim ritualima i običajima. Pritom je akcentuirano nastojanje zadržavanja ravnoteže sudjelovanja i distanciranja, jer je riječ o istraživačkom pokušaju spoznavanja specifične stvarnosti koja je puno više osuđivana nego konzistentno i staloženo stručno ili znanstveno ispitivana.

Konačno, u trećoj skupini kvalitativnih podataka intervjueri su registrirali sve raspoložive podatke o diskoklubu u kojem ili oko kojega su provodili ispitivanje, na primjer nazive kluba te brojne detalje o disko-interijeru (oprema, sklad prostora itd.) i o eksterijeru (okoliš, čistoća, urbane karakteristike lokacije na kojoj je smješten i sl.).

Osobne varijable ispitanika klasificirane su u tri temeljne skupine: sociodemografske, socioprofesionalne i socioekonomske.

Hipotetski model interakcija među ostalim ispitivanim varijablama moguće je grafički prikazati na sljedeći način:

Uzorak i način odabira ispitanika

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 100 intervjuera/anketara, a ispitana su 1 502 ispitanika. Identifikacija i kontrola respondenata provodile su se u kontekstu lokacijskih varijabla (mjesa, područja i vremena intervjuiranja).

Prema vrsti, uzorak je zonski i reprezentativan, s obzirom na ukupnu populaciju (stanovnika i među njima mladih osoba od 15 do 39 godina) u sedam primorskih županija (0,09 posto s minimalnim korekcijama).

Ispitivanje je realizirano na ulazu ili izlazu iz 51-og diskokluba koji se nalaze u 32 naselja. U prostornom smislu, istraživanjem su obuhvaćene ove primorske županije: Splitsko-dalmatinska, Zadarsko-kninska, Dubrovačko-neretvanska, Šibenska i Riječko-senjska.⁹

Terenska faza istraživanja vremenski je realizirana u razdoblju od 19. prosinca 1997. do 17. siječnja 1998. godine.

REZULTATI I RASPRAVA

Diskoklub kao društveni fenomen

Uz pojam diskokluba u Hrvatskoj je stvorena socioslika nemira, ispada i prijestupa, iako on u stvarnosti čini poseban mikroprostor savršene unutarnje dinamike, društvenog reda i činjenica, discipliniranih pravila i procedura, odnosno konstruira specifičan oblik zabavne prakse i druženja mladih, s naglaskom na važnost uloge dobne varijable, a ne socijalnog ili društvenog i sličnih statusa. Ta polazna teza u našem istraživanju iskazala se simptomatičnom. Naime, u detaljnijoj analizi (modalnih vrijednosti)¹⁰ redovitih posjetitelja diskokluba moguće je zaključivati sljedeće o njihovim karakteristikama. Uglavnom je riječ o manjem broju ispitanih mladih, jer

tek trećina njih (30 posto), kad je slobodna, najradije posjećuje disko. Ipak, na rang-listi, od svih mjesta diskoklub je prostor u koji će u slobodno vrijeme najradije mladi pobjeći.¹¹ Zapravo, 34,3 posto ih ima svoj omiljeni diskač,¹² a drugoj je trećini (33 posto) svejedno u koji diskoklub idu.¹³ Dapače, više puta ili jednom tjedno ide ih čak 38,3 posto. Od tih tjednih posjetitelja gotovo polovica (41,7 posto) je u dobi od 19 godina. Mjesečni posjetitelji, pak, javljaju se u opsegu od 29,6 posto, a polovica (ili 49,9 posto) ih ima oko 22 godine.¹⁴ Preostala (treća) trećina ili 32,1 posto izjavljuje kako u disko ide rijetko ili vrlo rijetko i tada se to dogodi "sasvim slučajno". Njih je najviše (81 posto) u prosječnoj dobi od 22 godine.

Prema tome, tip redovitog posjetitelja diskoklubova u hrvatskim primorskim županijama svakako nije tinejdžer. Naime, posebnost sadržaja koji se nude u diskačima, pretpostavljali smo, u korelaciji (kao varijabla) je s određenom životnom dobi koja ih je u stanju prepoznati i izraziti. Jer, diskoklub predstavlja jedno od mjesta zabave mladih čiji je primarni diskriminativni faktor, koji ga ujedno razlikuje od drugih prostora namijenjenih toj svrsi, svakako glazbeno-plesna dimenzija.¹⁵ Druga odrednica diskokluba određuje ga kao scenski prostor simboličke produkcije te svojevrstan ritualni prostor u kojem se "proslavljaju" određeni obredi (Torti, 1997., 263).

Uostalom, na tim zabavnim mjestima 90-ih godina dolazi do povratka govora glazbe i plesa koji (u vlastitoj interakciji) tvore novu dimenziju komunikacije i osjećajnosti. Naglasak je na oblikovanju originalnijih obrazaca komunikacije, a dominantnom postaje estetska dimenzija. Uvriježena paradigma predstavljanja specifičnih disko-elemenata, dakle, ustupa mjesto novoj estetskoj paradigmi percepcije (Torti, 1997., 233).

Tako unutrašnjost diskokluba, zahvaljujući glazbeno-plesnim odlikama, funkcionalno zadovoljava primarni osjećaj za slobodom i potrebom zajedništva, dajući mladima dosta prostora u zadovoljavanju toga (društvenog) procesa.¹⁶ Diskoklub ponajčešće prerasta (i determinira sebe) kao mjesto zabave i spontanog okupljanja mladih, odnosno kao mjesto druženja. Ipak, i dalje disko-prostor egzistira kao javna scena koja podrazumijeva mnoštvo otvorenih mogućnosti i sasvim novih oblika ekspresije.

U svakom slučaju, zabavljanje u diskačima predstavlja jednu od najraširenijih aktivnosti u slobodnom vremenu mladih. Slične trendove bilježe i talijanski autori u empirijskim istraživanjima koja su realizirana sredinom 90-ih.¹⁷ Ipak, ne bi bilo relevantno zaključivati o liku tipičnog posjetitelja diskoklubova u Hrvatskoj. On kao da se još uvijek profilira. Uostalom, i naši ispitanici su većinom (59,6 posto) smatrali kako ne postoji neki poseban tip ljudi koji redovito odlazi u disko i koji je po nečemu prepoznatljiv, na primjer po oblačenju, šminkanju, plesu itd.¹⁸ Stoga nemamo još uvijek artikuliran u

stvarnom životu diskoklubova tip "diskomana", jer ako ga ne specifičiraju neki od navedenih elemenata životnoga stila (odijevanje i drugi), onda njegova cjelovita slika niti odaje stil alternativnog života mladih, niti ga deklarira kao osobnjaka, izoliranog ili asocijalnog tipa. Možda ona neznatna manjina (do 10 posto) naslućuje svojevrstan "šminkerski" tip mladih koji sluša određenu glazbu i koji se ponaša na određen način (oblači i sl.).¹⁹

U modernom poimanju diskokluba glazba je lišena govornoga jezika. Ona posjeduje vrlo snažan ritam te jednostavnost u konstrukciji, uz izražen osjećaj za boje i zvukove. Glazba i svjetlo, kao drugi disko-element, sada su u funkciji oslobađanja zarobljenih percepcija iz najskrovitijih kutaka svijesti mladih ljudi (Panzacchi i Degiuli, 1996., 294). U tom kontekstu vrlo važna postaje osoba DJ (disko-džokeja) te umješnost njegove magije stvaranja, miksiranja i proizvodjenja glazbe. On postaje novi "spiritualni vođa" mladih i "moderna čarobnjak" (Mos, 1982., 80-107). DJ kreira poseban oblik komunikacije s mladom publikom i sve se to izvodi u sinkretičkom jedinstvu potrage za nekim drukčijim oblicima (društvenoga) iskustva i (društvene) pripadnosti.

Elemente disko-atmosfere naši ispitanici su određivali važnima, ali ne u podjednakoj mjeri. Tako im je najvažnija glazba (37 posto), zatim ples (21,4 posto), onda zvuk (13,1 posto), pa svjetlo (10,1 posto).²⁰ Dakle, glazbeno-plesna varijanta najvažnija je kombinacija u više od polovice ispitanih mladih.

Stoga ćemo se detaljnije osvrnuti na registrirana mišljenja o tim obilježjima disko-atmosfere. Onih kojima je glazba u diskoklubu načelno idealna i savršena pronašli smo 39,5 posto, a onih kojima je disko-glazba preglasna i prejaka, pa stoga biva nerijetko čak i izvorom stresa, pronađeno je 27,6 posto. Ostali o glazbi tvrde ($M=2.24$; $s=1.513$):

- ima halucinirajuću moć (9,6%)
- hipnotizira ga (8,9%)
- zbog nje se osjeća *high* (7,6%)
- ovisi o DJ-u ili o njegovu raspoloženju (4,5%).

Većina mladih (77,9 posto) učestalije pleše u diskačima.²¹ Navode sljedeće razloge:

- pleše, jer je zato i došao u disko (34,4%)
- jer intenzivno osjeća ritam i glazbu (19,3%)
- plesom sva negativna energija izađe iz njega (11%)
- pleše do iznemoglosti, k'o lud (4,9%)
- jer je ples umjetnost (2,5%)
- jer se tada osjeća posebno romantično (2,3%)
- jer to ne može svatko izvoditi (1,9%)
- pleše kad je pijan/a (1,7%).

Doduše, naši ispitanici nisu neki maratonci u disko-plešanju, jer ih 41,3 posto tvrdi kako mogu plesati duže od dva sata bez prestanka.²²

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 1083-1107

LEBURIĆ, A., RELJA, R.:
U POTRAZI ZA...

Polemizirajući o tome zašto mladi uopće posjećuju diskoklubove, Carli tvrdi kako je odgovor na tu dvojbu sadržan u činjenici da u plesu i glazbi mladi pronalaze ugodu koja pak posredno potvrđuje osjećaje slobode i sreće u zajedništvu. A te dvije odrednice svakako su, prema mišljenju ne samo toga autora, važne, ako ne i najvažnije u vrijednosnom sustavu mladoga čovjeka (1996., 98-100).

Paradigma novoga disko-zajedništva (motivi/strategije provoda, nova određenja skupine/socijalizacije/rituala/obreda)

Ispitanici u primorskim županijama Hrvatske nisu jedinstveni u navođenju "naj" razloga zbog kojih posjećuju diskoklubove ($M=14.533$, $s=7.026$). Lista tih odrednica je široka, pa navodimo samo one koji se javljaju učestalije (u postocima):

disko drži prostorom za pražnjenje
nagomilane energije (22,2%)
tu mu se pruža bezbroj mogućnosti
upoznavanja novih ljudi (11,5%)
to je javno mjesto na kojem se pleše, da bi bio viđen/a (10,9%)
to je idealno mjesto za uživanje u glazbi (9,3%)
to je idealno mjesto za uloviti curu ili dečka (7,8%) itd.

Talijanski istraživači²³ zaključuju slično, kao i mi u ovom istraživanju, kako se među glavnim motivima posjećivanja diskoklubova kristaliziraju tri najvažnija: ljubav i želja prema glazbi i plesu, mogućnost novih poznanstava te mogućnost izbora prijatelja. Želja za plesom u diskoklubu naglašenija je kod ženske populacije, a muški ispitanici preferiraju upoznavanje suprotnoga spola, zaključuje Torti na temelju svojih istraživanja (1997., 218). U nas, u Hrvatskoj, žene (85,7 posto) apsolutno prednjače ispred muškaraca (68,7 posto) u učestalosti plesanja u disku ($hi^2=12.833$, $df=1$, $C=0.00034$).²⁴

Analiziran je detaljnije odnos mladih prema disku kao (društvenom) fenomenu, pa smo razvrstali ocijenjene tvrdnje ispitanika (na Likertovim skalama), prema pripadajućim vrijednostima aritmetičkih sredina (M), s ciljem svrstavanja pojedinih skupina koje se homogeniziraju s obzirom na stupanj prihvaćanja pojedinih tvrdnja.²⁵

● **TABLICA 1**
Tvrđnje o vlastitu odnosu prema diskoklubovima koje mladi najintenzivnije prihvaćaju

Najprihvaćenije tvrdnje	M	s
DI ²⁶ je javno mjesto na kojem se pleše, kako bi bio viđen	3.780	1.037
DI je prostor za pražnjenje nagomilane energije pruža bezbroj mogućnosti upoznavanja novih ljudi	3.760	1.146
u DI se osjeća slobodniji, opušteniji i sl.	3.611	1.073
u DI se moguće provocirati druge	3.122	1.155
DI je idealno mjesto za uživanje u glazbi	3.102	1.277
DI je idealno mjesto za uloviti curu ili dečka	3.089	1.265
	3.051	1.222

U težnji povezivanja jedne skupine istomišljenika potrebno je određeno mjesto okupljanja, a tu ulogu svakako može vjerno imati disko-prostor. Tu se mladi okupljaju i na relativno prepoznatljiv način odijevaju, služe se karakterističnim govorom i posjeduju sve komponente koje će u konačnici proizvesti efekt okupljanja s motivom zajedničkog provođenja slobodnog vremena ili noćnog vremena uopće. Tako je jedna od potencijalnih konstanta: biti istih/sličnih godina, biti različit, jer svaka osobnost je suvišak. Skupina istomišljenika u diskoklubovima postaje pojmovnim supstratom primarnoj skupini istomišljenika.

Interesantan je analitički slijed koji je u ovim interpretacijskim momentima moguće pratiti. Analogno navedenim skupinama, poznato je da već od davnih vremena funkcioniraju društvene skupine primitivnih društava u kojima je čin inicijacije i prijelaza potvrđen mogućnošću ravnopravnoga pripadništva određenoj ratničkoj skupini (Andreoli, 1993., 316). Slično magijsko-religijskim obredima, događaju se okupljanja u metropolama koja poprimaju analogna obilježja. Sada su to novi, "mladi ratnici metropole". S jedne strane oni, a s druge "oni koji znaju", javnost.

Čini se kako je svijet odraslih, u pohranjenim strukturama svojega kolektivno-mitološkoga pamćenja, prihvatio za gotovo – postojanje tabua o osobnoj slabosti u dekodiranju tih znakova noći koje mladi tako usrdno odašilju.

Njihove skupine su više nego očigledno, skupine silne i bogate simbolike, ritualnog izražaja s osjećajem visoke ekspresivnosti u kojoj stvarnost zadobiva nove vremenske i prostorne dimenzije.

● TABLICA 2
Tvrđnje o vlastitu
odnosu prema
diskoklubovima koje
mladi osrednje
prihvaćaju

Osrednje prihvaćene tvrdnje	M	s
u DI ima intenzivan osjećaj druženja	2.860	1.151
trenutačno je moderno ići u DI	2.780	1.161
momentalno je "dir" ići u DI	2.700	1.175
voli avanture i sve što je vezano uz rizike, a to je DI	2.560	1.266
DI je oblik bučnije kućne zabave	2.544	1.203
sve u DI je privlačno i atraktivno	2.504	1.097
boraveći u DI, ima osjećaj da pripada nekoj zajednici	2.481	1.131
DI je mjesto za isključivo provođenje slobodnog vremena	2.449	1.139
DI je mjesto skupljanja nakon kojega se ide dalje	2.307	1.107
DI-atmosfera je kao magija	2.282	1.111
odlazi u DI samo iz navike	2.218	1.021
DI voli zbog ljepote i sklada prostora	2.127	1.016
sviđa mu se što je tamo u središtu pozornosti	2.107	1.135

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 1083-1107

LEBURIĆ, A., RELJA, R.:
U POTRAZI ZA...

● **TABLICA 3**
Najslabije prihvaćene
tvrdnje mladih o
njihovu odnosu prema
diskoklubovima

cilj oblikovanje što kvalitetnije percepcije. Skupina je sada u funkciji i nije više sama sebi svrhom, već se premeće u svojevrsan katalizator u procesu stvaranja jedinstvenih osjećaja i događaja. To su, nesumnjivo, u naših respondenata: modernost, avanturizam, privlačnost, bučnost, pripadanje, sklad, ljubav, ljepota. Skupina "diskomana" oživljuje zahvaljujući društvenim činjenicama novoga reda i sasvim novoga znakovlja, pa se sada, uz ključnu riječ socijalizacija, teorijski kvantum ravnopravno proširio na nove semantičko-semiotičke horizonte.

Konačan proizvod očitava se u čudesnoj i znakovitoj projekciji novoga anorganskog spoja, bio-anorganskoga saveza tijela i stvari, ritma i svjetla, zvuka i tjelesnosti. Semiološki novum obilježen je, dakle, visokom korelacijom psihičkoga i tjelesnoga, odnosno njihova saveza. Novonastala (disko) metamorfoza snažno zahvaća dimenziju tjelesnosti, gnječeci njezinu poznatu fizionomiju i scenografiju, jer tijelo sada služi kao sredstvo na putovanju prekoračenja granica. U tom kontekstu ples postaje novim semiološkim izvorištem te primarnom aktivnošću uz pomoć koje JA traži kolektivnu agregaciju. Dakle, sve se skladno razlaže u suprotnosti s tradicionalnim analizama vremena i uloga mladih koje razvijaju u svojem dokoličarenju. Sve bitno biva usmjereno prema nekakvoj neverbalnoj komunikaciji, smislu, položaju i gestama.

Najslabije prihvaćene tvrdnje	M	s
uživa kad ga drugi posjetitelji provociraju	1.454	0.862
DI je mjesto na kojem će uspješno izgraditi vlastiti identitet	1.569	0.819
voli izazivati nered, a to je lako izvesti u DI	1.640	0.929
nema nikakav odnos niti stav o DI	1.676	1.365
jedino se u DI osjeća uravnoteženo	1.750	0.880
voli se praviti važan, što može u DI	1.794	0.945
DI je najbolje mjesto za razgovor s drugim ljudima	1.917	1.025

Motivacijska analiza nerijetko je autorima, i to posebno socijalnim psiholozima, polazna točka koja potencira ili usmjerava daljnju analizu na one analitičke momente koji vjerojatno (prema istraživačevoj hipotezi), rezultiraju nezadovoljstvom, frustracijama, osjećajem beskorisnosti i sličnim psihostanjima (Andreoli, 1996., 168). Skupina pojedinaca sada (u disku) vjerojatno figurira kao suma odvojenih psihičkih stvarnosti kojima je zajednički put oslobađanja i progovaranja o unutarnjim iskustvenim horizontima, kao o novoj koherentnosti. To je ta nova dimenzija koja skupinu naših ispitanika drži na okupu kao novi socijalizacijski input.

Igra i zabava nezamjenjivi su u utvrđivanju dominantnih i rubnih vrijednosti jednoga društva. Karnevali, maske, za-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 1083-1107

LEBURIĆ, A., RELJA, R.:
U POTRAZI ZA...

bava, ples – određivali su i uvijek iznova propitivali granice prekršaja, tj. dopuštenoga. Nered zabave od pamtivijeka je posjedovao snažan ljekovit homeopatski učinak u funkciji apsorpcije i olakšavanja napetosti. Zabava i ples često su u dujoj ljudskoj povijesti bili predmetom sankcija zbog, uglavnom, nesputanog prihvaćanja slobodnog susreta tijela u ritmu glazbe, gdje prednost zadobivaju emocije i zanos, eros, u opreci s monotonim življenjem u svakodnevnoj kolotečini misli i djelovanja.²⁷

Jesmo li, onda, rezultatima ovoga istraživanja ponovno pronašli tragove nove semiotike: transa...plesa...?! Ples je, dakle, primarna komunikacijska spona, pa i sama semiotika ples doživljava kao sustav znakova, ili kao bogatu mapu simbola, ili kao zahvalno sredstvo prema oblikovanju i ekspresiji nekog sadržaja, s posebnim mjestom u području udvaranja, kao specifičnog odnosa među mladima.

Ako kulturu doživljavamo kao manje-više jasan skup kodificiranih pravila ponašanja, gotovo sve kulture jednoglasne su u postavljanju nekih prekršajnih granica. Sociolozi i antropolozi odavno su prepoznali to vrijeme i prostor dopuštenoga (Eliade), kao svojevrstan zrakoprazan prostor. Živo tkivo društva opire se postavljanju ograničenja, pa se stvaraju zrakoprazni prostori i vertikale koje omogućuju ispunjenje želja i pomicanje granica dopuštenoga. Baš tako diskoklubovi postaju idealna mjesta za pomicanje granica svjetova, vremena i prostora. Taj svijet odijeljen je prostorno i vizualno, stilom i ponašanjem mladih – i to onih mladih koji su u potrazi za novim iskustvenim doživljajima. Tragaju zapravo za stapanjem mašte i stvarnosti u jednost koja postaje smislom zajedništva, istodobno odvojenoga i udaljenoga. Riječ je o zahvalnom, uzajamnom procesu samoostvarenja.

Strategija izrade plana provoda

Posjete diskoklubovima nisu stihijske aktivnosti, jer se ne odvijaju bez plana. Već početkom tjedna radi se na brižljivoj izradi sheme posjeta diskaču. I u tom, prividno neorganiziranom, rastresenom životu mladih, kristalizira se plan, kao shema iskoraka i svojevrsnoga protesta.

U prustovskoj potrazi za izgubljenim vremenom i prostorom stvara se odluka o posjetu diskoklubu, kao dijelu velikoga rituala i bijega iz svakodnevne životne monotonije. Akumulirani osjećaji nezadovoljstva, frustracije i beskorisnosti bivaju sublimirani preokupacijom na izradi plana provoda. Naši ispitanici u Hrvatskoj većinom imaju običaj nakon boravka u disku otići na neko drugo mjesto i nastaviti u sličnom raspoloženju zabavu (tzv. *afterhours*). To radi vrlo često njih 16,6 posto, ponekad 40,5 posto, a željelo bi ubuduće njih 9,6 posto ($M=2.517$, $s=1.120$). Ostali to dosada nisu radili, ali ne znači da ne bi htjeli ili mogli.²⁸

Shema zabave sada prerasta skućene svjetove i izrasta u pravi izazov, traganje, dio velike avanture. Stoga se neki udaljeni diskoklub čini toliko primamljivim, bez obzira na njegove sličnosti s bilo kojim lokalnim klubom ili javnim prostorom. Interesantno je, na primjer, da trećina (34,2 posto) naših ispitanika drži kako bi diskoklubove trebalo obvezatno graditi izvan gradova i urbanih središta, dok je drugoj trećini (34,5 posto) sasvim svejedno gdje će se se disko-prostori nalaziti. Oni preostali (27,2 posto) žele vidjeti svoj diskač u središtu grada.²⁹

Pripreme pred odlazak u disko, vožnja do zadanoga cilja, komunikacija koja na putu može izroditi i oblikovati neke daljnje postupke i misli, također su važan dio strategijskoga plana. Misli su uzburkane, zaokupljene izgledima za nova poznanstva i dobru zabavu. A sve se to sudbonosno odvija pod okriljem noći koja je nezamjenjiva u pružanju osjećaja prisnosti i u stvaranju novih mogućnosti. U tom momentu se pomiču granice, prostor prijestupa, neprestano se transformirajući, barem do svanuća. Uz te početne impulse glazba i ples postaju dodatnim katalizatorima i pomažu u nastupajućoj transformaciji. No, takvi trenuci mogu biti odlučujući u donošenju odluka o uzimanju dodatnih sredstava i stimulansa, kao rezultata straha proizašloga iz tenzije o skorajšnjem završetku zabave, suočavanja s danjim svjetlom te želje za produžavanjem osjećaja zajedništva.

U uskoj vezi s konzumacijom droga u posljednje vrijeme autori ističu težnju za rizikom, kao jednu komponentu života, ali i kao važan čimbenik u stvaranju identiteta. Naime, ponašanje koje je karakterizirano težnjom za rizikom, pobjedom opasnosti i senzacijom, potvrđuje kako su mladi skloni probati drogu iz znatiželje.³⁰

Neki autori (Andreoli) smatraju kako je nemoguće pronaći diskoklub bez droge, jer od nje nisu pošteđene ni škole, športski klubovi ni crkvene župe. U diskoklubovima se tretira prisutnom vrsta putovanja u kojem dolazi do promjena, a droga postaje "agencija" za brzo omamljujuće putovanje (1997b, 242). Osim toga, jedan od bitnih razloga zašto određeni broj mladih poseže za drogama jest umor i nastojanje da se što dulje izdrži na disko-podiju, jer to istodobno omogućuje produžetak vremena potrebnog za ostvarenje putovanja.

⇒ TABLICA 4
Korelacijska matrica
skupina problema
koje ispitanici
prepoznaju u
diskoklubovima

	DI.1	DI.2	DI.3	DI.4	DI.5	DI.6	DI.7 ³¹
DI.1	1.0000						
DI.2	.3799	1.0000					
DI.3	.3122	.6798	1.0000				
DI.4	.2067	.1076	.2160	1.0000			
DI.5	.1557	.1635	.2525	.5712	1.0000		
DI.6	.1626	.2509	.3396	.2272	.2808	1.0000	
DI.7	.1509	.1272	.2492	.3975	.4269	.2645	1.0000

U tablici 4 neke su korelacije statistički značajnije, što govori o međusobnoj visokoj povezanosti analiziranih skupina problema vezanih uz diskoklubove. Najznačajnija statistička veza pronađena je među faktorima koji predstavljaju mišljenja o drogiranju i skupine mišljenja o dilanju droge (0.6798). Također su u značajnoj vezi (0.5712) mišljenja o napornom disko-plesu i stavovi o pospanosti koja se javlja kao posljedica takve aktivnosti.

Zapravo, stječemo dojam kako mladi više ne nose obilježja buntovništva, nego više odlike prijestupa, jer kao da je važna ideja biti "out". Naznačena ideja "biti izvan svega" ponajprije je usmjerena prema pojedincu samom, a ne prema zajednici, pa je potencijalno izvoriste samouništenja. Riječ je o prisili, a ne o stvarnoj želji, jer kao da su svi svjesni kako je riječ o putu bez povratka. Upravo tu se rađa novi tip predstavnika kulture rizika koji iskazuje sklonost premodeliranju ideja vremena i prostora, sve do točke kada je više ni sam ne može realno shvatiti. Tada se alkohol, automobilske trke, nekontrolirani seks, tablete i droga pretvaraju u prostore traženja prilika. Tim više, ako nije došlo do realizacije očekivanja i ako disko nije ispunio svoju homeopatsku ulogu, javlja se jak osjećaj frustracije prouzročen akumuliranim nezadovoljstvom i pravim tjelesnim umorom pred početak uobičajenoga novog radnog tjedna (*Young People and Alcohol Between School and Work*, 1997., 24-25).

Doduše, tu je riječ o potpuno novom obliku ekspresije o kojem mladi nemaju potrebe i ne žele naglas pričati. Dodatni stimulansi nameću se kao garancija doživljaja izvanzemaljskog iskustva. No, usprkos svemu, diskoklub nikako ne treba doživljavati kao isključivu istoznačnicu konzumiranja droga i alkohola. Ali, nije zanemarivo, niti treba ignorirati konkretna mišljenja kojima se rangiraju ključni problemi diskoklubova: među prvima – prometne nezgode nakon izlaska iz diska (63,2 posto), zatim naši respondenti naglašavaju problem dilanja droge u diskačima (53 posto), ali i stvarno drogiranje unutar disko-prostora (51,7 posto).

Mjerali smo deskripcije vlastitih raspoloženja ispitanika nakon izlaska iz diskokluba. Moguće je klasificirati sljedeće skupine opisa kao natprosječno prisutna (A), osrednje ili prosječno prisutna (B) i slabo prisutna raspoloženja (C) među ispitanim mladim posjetiteljima diskača.

➔ TABLICA 5
Natprosječno prisutna
raspoloženja (A)

1096

Raspoloženja	M	s
zadovoljno	3.546	1.138
iscrpljeno	3.292	1.308
opušteno	3.236	1.264
oslobođeno	3.198	1.298

➔ TABLICA 6
Prosječno prisutna
raspoloženja (B)

Raspoloženja	M	s
uzbuđeno	2.723	1.267
uobičajeno	2.694	1.201
energično	2.644	1.243
originalno	2.451	1.345
stimulirajuće	2.360	1.269
kreativno	2.148	1.209
kao u transu	2.023	1.221

➔ TABLICA 7
Slabo prisutna
raspoloženja (C)

Raspoloženja	M	s
nasilnički	1.427	0.886
nesigurno	1.481	0.883
agresivno	1.543	0.982
kao pod stresom	1.655	1.012
spiritualno	1.718	1.091
futuristički	1.818	1.173
nestvarno	1.921	1.149
buntovno	1.968	1.169

U tablici 5 čitljivo je da su najprisutnije afirmativno/pozitivno determinirane deskripcije raspoloženja. Prosječno su najzastupljenija ona raspoloženja koja bismo mogli imenovati kao uobičajeno kreativna i uzbuđljiva disko-stanja (vidi tablicu 6), dok su najslabije prisutni konotirajući opisi s krajnje negativnim sadržajem ili određenjima raspoloženja (vidi tablicu 7). Prema tome, moguće je postaviti alternativnu istraživačku hipotezu prema kojoj bismo ponašanje mladih diskomana mogli generalno tretirati kao simbolički sklop slobodno-zabavljakog tipa koji ne tendira opasno-škodljivim činima spram drugih, ali koji i nema ničega kontrakulturnoga. Riječ je, naime, tek o nježnijem povratku u nestvarnu bajku ili o tipično adolescentsko-mladalačkom bijegu iz dosadne svakodnevice. Tu evidentno nema stimulirajućih težnja za bjegovima iz gorkih razočaranja, jer nismo očitavali ilustracije alarmantnijih nesigurnosti koje su se sručile na mladost u Hrvatskoj. Dapače, neke ocjene ispitanika o društvenom značenju diskoklubova u Hrvatskoj upozoravaju odrasle na korigiranje okoštalih stavova spram tih prostora.³²

ZAKLJUČAK

Svijet diskoklubova očigledno predstavlja dinamičan i složen sustav s obilježjima stalnih promjena i razvoja čijem se proučavanju može prići na različite načine: najprije, kao novom obliku ekonomskoga poduzeća; zatim, kao svojevrsnoj radionici najrazličitijih poslova vezanih uz prostor druženja i socijalizacije; ali i kao "tvornici" novih oblika komunikacije; onda,

kao mjestu produkcije i simboličkih predstavljanja; pa kao zahvalnom prostoru iskazivanja kreativnosti, prepletanja stilova i jezika, ili kao mjestu izravna oblikovanja novih smjernica subkulturnoga ponašanja mladih itd.

Mislimo, stoga, kako sva nastojanja prema zatvaranju ili prenamjeni diskoklubova označavaju čin neznanja i nesnalazjenja odraslih u svijetu mladih. To se posebno očitovalo na našim prostorima u onim prijedlozima kojima se zamišljalo ograničiti kretanje mladih poslije 22 sata. Naši ispitanici su u većini (78,8 posto) to imenovali "totalno glupom idejom".

Izgleda kako svijet odraslih teško percipira zabavne prostore namijenjene mladima, iako su to mjesta koja bi trebala funkcionirati kao izravni posrednici u metamorfozi odrastanja. Jer, sve akcije zatvaranja diskoklubova načelno rezultiraju stvaranjem skrovitih sastajališta ili *afterhoursa* izvan organiziranih i civiliziranih prostora (na plažama, u šumama, napuštenim tvorničkim skladištima, halama, neuvjetnim stambenim prostorima i sl.). Prema tome, uistinu primjerene i učinkovite društvene akcije su one koje će voditi prema osiguravanju diskoklubova kao sigurnih mjesta zabave mladih. To znači, u prvom redu, stvaranje sheme sigurne zabave koja treba omogućiti smanjenje zagađenja u diskačima, što se ponajprije odnosi na uporabu dodatnih stimulansa, kao i svjetlosnih i zvučnih efekata iznad fizioloških granica.³³ Zatim, kako rezultat zabave u diskoklubovima, uz ostalo, može biti stvaranje stresnog stanja posjetitelja, ekipe sociologa i socijalnih psihologa koji se bave ovom tematikom mogle bi izraditi programe mjera koje vode prema "čistom disku".³⁴ Uostalom, za pretpostaviti je kako se u takvom zatvorenom prostoru akumulira goleme prštajuća energija, uz ostale elemente, svjetla, bučnosti glazbe i nerealiziranih početnih motivacija (ostvarenja poznanstava, doživljaja nekih posebnih iskustava), što, sve zajedno, stvara preduvjete izrazito stresnoj situaciji. Stoga su nužna rješenja koja bi spontano dovela do smanjenja naraslih tenzija, odnosno rješenja koja će, uz kontrolu ritma te zvučnih i svjetlosnih efekata, u što manjem razdoblju uspostaviti ponovnu učinkovitu psihofizičku koordinaciju, odlučujuću za obavljanje motoričkih aktivnosti, na primjer vožnju automobilom na povratku kući. Takva (kontrolna) stanka omogućila bi istodobno i skladan povratak misli te ostalih verbalno-logičkih aktivnosti.

Ipak, slobodno se vrijeme mladih, nažalost, još uvijek nalazi u izravnoj korelaciji s porastom uživanja droga, raznih narkotika i alkohola.³⁵ Upravo naši ispitanici (neizravno) isto ili slično misle. Europska istraživanja su ukazala na postojanje čak intenzivne tenzije "biti izvan", biti "out" te razgovora kao najbolje metode odvrćanja. Stoga širenje uporabe raznih stimulansa nalikuje širenju neke društveno neprihvatljive mo-

de. Zar nije, onda, nužno afirmirati "zdravu" modu, a ne samo unedogled raspravljati u okvirima uobičajenih i zadanih pravila društvenoga ponašanja? Tim više što znamo da mladi posežu za drogama i onda kad to nije isključivo vezano uz disko-prostor, kao mjesto određeno za te vrste radnja, što potvrđuju rezultati brojnih empirijskih istraživanja u posljednjem desetljeću. Zaključuje se kako diskoklubovi postoje da bi registrirali jednu pojavu, a ne da bi je dodatno producirali, što bi uistinu bio loš izbor za mlade. Stoga je nesumnjivo potrebno empirijski dublje analizirati probleme mladih, kako bi se na temelju stručnih istraživanja pravilno shvatilo zašto mladi tragaju za moralnim i civilizacijskim vrijednostima pronalaženjem "učitelja" kao što su alkohol i droge. U tom kontekstu čini se da je i diskoklub već zastario, ili je bar na granici, pa ga čak i mnogi mladi drže prevladanom institucijom.³⁶

Buduće razvojne linije diskoklubova možda bi se mogle kretati u ovim smjerovima: 1. u formi prilagodbe prema superdjelotvornim klubovima srednjih dimenzija, ili 2. kao učinkovito osposobljavanje klubova da mijenjaju zabavlačku strukturu, kako bi mogli zadovoljiti ukuse raznih profila posjetitelja. Jer, vrijeme promjena je došlo i diskoklubovi koji su isključivo monotematskog karaktera nemaju pretjeranih garancija za sigurni opstanak. Činjenica je, također, kako svaka umjetno stimulirana promjena od nekih struktura (političkih ili sl.) biva unaprijed osuđena na propast, jer mladi su ti koji je usvajaju ili ne. Noć se produljuje, oni izlaze iz diskača i stvaraju *afterhours* svjetove koji su otvoreni do sljedećeg popodneva. Novi model zabave, u obliku *afterhours* "svjetova bez granica", bivaju realnost i logična posljedica. Proteklo je prilično vremena otkada je javnost ostvarila pravi uvid u razliku između diskoklubova kao poduzetničkih cjelina, dakle gospodarskih elemenata i *afterhoursa*, *rave partya*, matineja, te počela razmišljati u nekim drugim i perspektivnijim pravcima.

Primjereno društveno reagiranje tim više je nužno, jer će ovaj svijet biti predodređen da čami u stanju trajne patologije kao rezultata rastućih zlouporaba, a to je zrakoprazan prostor socijalnoga i institucionalnoga bezakonja koji je i uzrokovao ovakav neujednačen društveni razvitak. Stoga se nameće potreba shvaćanja diskoklubova u kontekstu razmatranja slobodnoga vremena mladih, ali i uopće istraživanja fenomena noćne zabave. Sve generalizacije i shematiziranja na ovom području doživjet će poraz, jer nisu u stanju ukloniti sumnje, neznanja i podcjenjivanja.

Ako je riječ o mjestima na kojima se tjedno okupljaju tisuće mladih ljudi, svakako nije vrijeme za rigidne akcije, niti bi one bile ostvarive, jer bi ih na samom početku potiskivao automatizam i unutarnja obredna logika tog oblika zabave.

Primarni problem bit će pravna formulacija i određenje pojma diskokluba koji je istoznačnica za mnoga druga mjesta na kojima se okupljaju mladi, a s pravim diskoklubom nema ništa ili jako malo zajedničkoga. Diskoklubove u svakom slučaju treba predvidjeti i kao mjesto rizika, ali ne isključivoga. Jednostavnije bi bilo okrenuti se pronalaženju originalnijih rješenja od garantiranja sigurnosti posjetiteljima, stručnih i profesionalnih zahvata u ovo područje, rušenja stereotipa i sličnih negativnih određenja toga segmenta noćnoga života mladih. Sve to neće biti moguće ako ne budemo i dalje sustavno dekodirali "znakovlje noći", što se dosada već iskazalo kao vrlo složen i kompliciran istraživački posao. Stoga naša alternativna hipoteza u ovom istraživanju, kao prvi društveni "korak" u budućnosti sugerira nastojanje prema pravilnijoj uspostavi društvenih odnosa i značenja u svijetu zabave mladih te mjesta diskoklubova u njemu, ali i uopće pokušaja stvaranja povoljnijeg društvenog ozračja validiranjem "znakova noći". Odraslima, uostalom, neće biti dostatne samo analize disko-mikroklimе, njezinih svjetlosnih i zvučnih efekata ili procjene o navikama uzimanja opojnih sredstava prije odlaska u diskoklubove, već će biti nužne konzistentnije analitičke deskripcije ulazaka (u) i izlazaka iz diskoklubova. Vjerojatno će se tada i više dostojanstva pripisivati iskustvima mladih i njihovu praktičnom životu. Stvarat će se specifični komunikacijski kanali, a slobodan protok riječi i iskustava iz toga specifičnog svijeta noćne zabave obavještavat će nas o tome što mladi jesu i što bi željeli biti.

BILJEŠKE

¹ Jedan od utjecajnijih primjera je formiranje ureda SILB-a (*Associazione Imprenditori Locali da Ballo*) iz kojeg se, između ostalih, pruža članicama konkretna pomoć u različitim poslovima vezanim uz svijet zabave, na primjer pravilno registriranje nekih loše procijenjenih situacija, pravne, kadrovske, organizacijske i slične naravi. Riječ je o službi koja, također, uspješno uspostavlja kontakte na političkoj razini, s ciljem većega utjecaja na donošenje što svrsishodnijeg zakona, ali i programa konkretne praktične suradnje između onih koji rade u svijetu zabave i predstavnika vlasti, politike i drugih centara društvene moći. Ono na čemu SILB osobito inzistira jest stvaranje primjerenih komunikacijskih putova i suradnje s medijima, kako bi se sve zainteresirane profesionalne snage efikasnije okupile, primjerenije se orijentirajući u približavanju svijetu zabave. Tako se često ističe posebno značenje koje ima suradnja SILB-a s Ministarstvom zdravlja (Barisio, 1997., 67-69).

² Činjenice ukazuju na to kako se, primjerice u Italiji, postojeći interes privrednih subjekata, konkretno u području industrije zabave (i to ne samo kad je riječ o diskoklubovima, već i u športu, glazbi i sl.), vrlo vješto isprepleće sa znanstvenim tendencijama, odnosno znanstvenim empirijskim istraživanjima ili konzistentnim stručnim socio-

loškim analizama koje realiziraju istraživački instituti (npr. spomenuti IARD) te razne katedre po fakultetima u obliku diplomskih, magistarskih ili doktorskih radova (npr. sredinom 90-ih, osobito na sveučilištima u Torinu ili u Genovi, na Fakultetu političkih znanosti itd.).

³ U ovom tekstu predstavljamo javnosti u Hrvatskoj samo neke od istraživačkih rezultata ovog projekta koji je autorica (A. L.) realizirala u suradnji s kolegama iz talijanskog SILB-a kao sastavni dio istraživačkog praktikuma studenata sociologije na Filozofskom fakultetu u Zadru (Odsjek za sociologiju). Tako se djelomično ilustriraju oni metodološki aspekti istraživačkog projekta koji se neposredno odnose na ovdje predstavljene empirijske rezultate.

⁴ Iako u nas ne postoji brojnija sociološka literatura koja bi razmatrala sve ono što se zbivalo od početka 90-ih u Hrvatskoj, a empirijska istraživanja o tim tematskim područjima življenja mladih posve su zanemarivana, podsjećamo na nekolicinu burnih događaja koji su doveli do krupnijih društvenih promjena. Tako je u prvoj trećini 90-ih godina u Hrvatskoj potpuno izmijenjen ideološki sustav i njegova ikonografija, kao i institucionalni sustav privređivanja, ukidanjem društvenog vlasništva i samoupravljanja te legalizacijom privatnog poduzetništva. Od promjena u političkom sustavu važna je zamjena jednostranaštva višestranačjem, zatim su evidentne i promjene u socijalnoj strukturi te proces socijalne diferencijacije koji se pretvarao u socijalnu polarizaciju. U manjoj mjeri, svakako, bile su zamjetne promjene u vrijednosnom sustavu, pa je moguće da u nekim kolektivnim stavovima uopće i nije došlo do promjena (Županov, 1995., 158).

⁵ U ovoj skali numerička vrijednost 1 = "uopće se ne slažem", 2 = "ne slažem se", 3 = "ne slažem se i slažem", 4 = "slažem se" i 5 = "potpuno se slažem".

⁶ Ova skala je numerička, a sastoji se od pet stupnjeva koji mjere opise raspoloženja ispitanika u sljedećim stupnjevima slaganja: 1 = "u neznačajnoj mjeri", 2 = "u manjoj mjeri", 3 = "ni u maloj, ni velikoj mjeri", 4 = "u većoj mjeri" i 5 = "u velikoj mjeri".

⁷ Ovdje su mjerena mišljenja mladih o točenju alkohola, dilanju droge i drugim aktivnostima unutar diskača za koja su se ispitanici opredjeljivali ili kao za "najveći problem u disku" ili kao za činjenicu koja "nema veze s diskom".

⁸ Misli se na C-koeficijente kao mjere povezanosti i hi-kvadrata kao testove statističke značajnosti.

⁹ Uzorak je zoniran prema oficijelnoj regionalnoj podjeli (Crkvenčić, 1974.) hrvatskog primorja na sjeverno (Istru i Kvarner) i južno primorje (sjevernu, srednju i južnu Dalmaciju). U tom geografskom određenju, istraživački poduzorci su strukturirani u navedenih pet primorskih županija (*Statistički ljetopis*, 1994.).

¹⁰ Mjerene su i komparirane dominantne ili tipične vrijednosti samo unutar skupine redovitih posjetitelja diskoklubova.

¹¹ Zatim slijede kafići kao istaknuto mjesto interesa (18,9 posto), onda kino (15,6 posto), pa sportska igrališta (11,4 posto). Odlazak u kazalište, boravak u prirodi i na sličnim mjestima uistinu su nezanimljiva mjesta našim ispitanicima. U usporedbi modalnih vrijedno-

sti, prosječno su mlađi oni ispitanici koji najradije idu u kafiće, i to su uglavnom sedamnaestogodišnjaci, a nešto stariji (u dobi od 18 godina) radije posjećuju diskače (standardna devijacija $s=2.567$).

¹² Veći dio (ili 73,4 posto) takvih životne je dobi od 18 do 23 godine.

¹³ Iznosi standardnih devijacija rezultata vrlo su niski ($s=1.064$), pa pretpostavljamo da su modalne vrijednosti reprezentativnije, jer su veće, zato što je disperzija rezultata manja. Ovdje je riječ o ispitanicima koji se, također, u većem opsegu od 78,7 posto, svrstavaju u dobnju skupini od 18 do 23 godine.

¹⁴ I među ovim podacima je standardna devijacija niska ($s=1.937$).

¹⁵ Postoje, naime, zakonski regulirana i druga obilježja disko-prostora te niz pravnih parametara koji trenutačno nisu ključni za našu analizu čije akcente u ovom tekstu iznosimo, iako smo ih detaljno konzultirali u koncipiranju istraživačkoga nacrtu.

¹⁶ Slično zaključuje i Maria Elisabetta Alberti Casellati (1996., 60).

¹⁷ Maria Teresa Torti bilježi povećanje posjećenosti diskoklubova između 1992. i 1996., u rasponu od 60 do 66 posto (1997., 214). Slične rezultate, u tom vremenskom razdoblju, dobivao je i IARD u svojim istraživanjima (vidi Lavalli, 1993.).

¹⁸ Interesantan je empirijski podatak prema kojem 8,9 posto od ukupnog broja ispitanih smatraju kako se tipičan diskoman u nas može tretirati malograđaninom i šminkerom ($s=3.277$).

¹⁹ Zapravo, rezultati kvalitativne analize čiji je cilj bio registrirati temeljne elemente životnoga stila ispitanika, kao ključne čimbenike njegove cjelovite slike, upućuju interpretaciju u tom pravcu.

²⁰ U ovoj distribuciji aritmetička sredina svih rezultata $M=2.971$; dok je $s=1.434$.

²¹ Onih koji rijetko plešu, jer vole samo promatrati i uživati u plesu drugih, pronašli smo 13,7 posto, dok nekolicina mrzi svoj vlastiti jezik tijela i pokreta (2,9 posto), a neke ples u disku podsjeća na divljake (2,5 posto). Ostali ili nisu htjeli odgovoriti (0,5 posto) ili tvrde kako plešu samo ponekad (2,5 posto). U cjelovitoj distribuciji: $M=4.755$, $s=2.518$.

²² Naime, od tog broja 16,2 posto ih može plesati do tri sata neprekidno, a 11,8 posto do četiri sata, 6,4 posto do pet sati, a 5,8 posto može otplesati šest i više sati ili cijelu noć ($M=2.531$; $s=2.511$).

²³ Riječ je o rezultatima istraživanja koje su Talijani obavili metodom intervjua u pokrajini Emilia-Romagna, među 1500 studenata. Od toga broja, njih 75,5 posto posjećuje diskoklube, a 55,1 posto odlazi tamo kako bi slušali uživo glazbene koncerte i kako bi se družili s prijateljima. Na pitanje: kako im se sviđa disko (prostor, vrsta glazbe), 11 posto je oduševljeno, 22,8 posto odgovora da im se jako sviđa, a 47 posto kako im se prilično sviđa (Torti, 1997., 217).

²⁴ $Hi^2 = hi$ -kvadrat test

²⁵ Među najprihvaćenije tvrdnje svrstali smo one koje imaju najviše prosječne vrijednosti (m), a najslabije prihvaćene su one tvrdnje koje imaju najniže vrijednosti aritmetičkih sredina (m).

²⁶ DI = disko klub

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 1083-1107

LEBURIĆ, A., RELJA, R.:
U POTRAZI ZA...

²⁷ O važnosti plesnih dimenzija neposredno ukazuju rezultati jednog talijanskog istraživanja po kojemu čak 83 posto posjetitelja u diskoklubove zalazi isključivo zbog plesa, 68 posto kako bi se susrelo s ljudima, 60 posto zbog glazbe, a 16 posto kako bi pronašli partnera, dok je samo 9 posto tu zbog seksualnih avantura (Zotti, 1996., 180).

²⁸ Leonardo Montecchi piše o fenomenu "neritualiziranoga transa metropole" koji povezuje trans u *raveu* i *afterhour* zabave, a karakterizira ga kao određujuću želju za izlaskom iz obične svijesti koja postaje dominantna misao (1996., 235-247).

²⁹ U ovoj distribuciji $M = 2.38$, $s = 1.269$.

³⁰ U ovom kontekstu zanimljivo i instruktivno je istraživanje koje je objavio Zotti (1996., 182-183).

³¹ DI.1=mišljenja o točenju alkohola u DI ($M = 1.6198$; $s = 0.5327$); DI.2=mišljenja o dilanju droge u DI ($M = 1.4394$; $s = 0.5264$); DI.3=mišljenja o stvarnom drogiranju u prostorima DI ($M = 1.4088$; $s = 0.5625$); DI.4=mišljenja o napornom plesu (umoru) u DI ($M = 1.5739$; $s = 0.5791$); DI.5=mišljenja o pospanosti (noćni termin) nakon izlaska iz DI ($M = 1.6258$; $s = 0.5570$); DI.6=mišljenja o prometnim nezgodama nakon izlaska iz DI ($M = 1.2989$; $s = 0.5282$); DI.7=mišljenja o miješanju naraštaja u DI ($M = 1.6644$; $s = 0.5420$).

³² Te su ocjene mjerene izolirano od prethodno prikazanih, jer je riječ o zasebnim Likertovim skalama. U prvoj skali manje od trećine (25,7 posto) respondenata drži kako se diskajcima pridaje pozitivno društveno značenje ($M = 2.872$; $s = 1.054$).

³³ Andreoli ističe kako štetan učinak buke nije samo u njezinoj jačini već i u trajanju i u efektu nagomilavanja. Uz intenzitet, simptomatični su i konstantni udarci koji predstavljaju neku vrstu glazbene podloge. Tako ona varira od početnih 80 udaraca u minuti, potom doseže 200 itd. (1997b, 243).

³⁴ Ovdje ne asociramo na terminologiju koju je moguće naći u znanstvenoj literaturi, na primjer post-diskoteka (Antonelli, Luca) ili pseudo-disko (Cantoni, Giacchetto), jer je kod njih riječ pretežno o tretiranju disko-problematike u ili mimo interakcije s *raveom*, *technom*, *afterhoursom* i drugim tipovima alternativnih sastajališta mladih Europljana.

³⁵ Drugi simpozij Obiteljske medicine u Splitu istaknuo je alarmantne činjenice i prognoze te strategije djelovanja, a bio je u cijelosti posvećen upravo borbi protiv bolesti ovisnosti (vidi *Zbornik*, 1995.).

³⁶ Socioempirijska istraživanja koja je u posljednjem desetljeću obavila autorica (A. L.) u Splitu, Dalmaciji, ili u primorskim županijama Hrvatske, a čiji je subjekt bila studentska populacija, mahom upućuju na zaključak kako ta mladost ne uživa u tom obliku zabave, niti učestalo posjećuje diskoklubove. No, oni ipak čine tek manji dio populacije mladih, pa taj aspekt u ovom tekstu nismo problematizirali.

LITERATURA

1103

Acierno, A. (1997.). Per un nuovo modello di discoteca. U: Cagliosi C., Barisio S. (ur.), *L'ombra di Dioniso sulle discoteche* (str. 41-42), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Andreoli, V. (1993.). *La violenza*, Milano, Rizzoli Libri.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 1083-1107

LEBURIĆ, A., RELJA, R.:
U POTRAZI ZA...

Andreoli, V. (1996.). Una discoteca a dimensione umana. U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 168-175), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Andreoli, V. (1997a). La discoteca e i bisogni dei giovani, Cingolani C., Barisio S. (ur.), *L'ombra di Dioniso sulle discoteche* (str. 129-131), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Andreoli, V. (1997b). *Giovani*, Milano, Rizzoli Libri & Grandi Opere.

Barisio, G. (1997.). Traguardi raggiunti e obiettivi futuri. Cingolani C., Barisio S. (ur.), *L'ombra di Dioniso sulle discoteche* (str. 67-69), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Boudon, R. (1997.). *Metodologia della ricerca sociologica*, Bologna, Il Mulino.

Bricolo, R. (1996.). Emergenza ecstasy: conoscere per prevenire. U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 186-197), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Cantoni, L. (1997.). L'ombra di Dioniso sulle discoteche. Cingolani C., Barisio S. (ur.), *L'ombra di Dioniso sulle discoteche* (str. 10-25), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Carli, C. (1996.). Liberta e responsabilita: un modo di vivere la notte. U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 98-100), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Casellati A. M. E. (1996.). Comunicare la notte. U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 60-62), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Cristofori, B. (1996.). Cinque anni di comunicazione. U: Cantoni L. *Comunicare la notte* (str. 10-11), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Crkvenčić, I. (1974.). *Regionalna geografija Hrvatske*, Zagreb, Školska knjiga.

Derni, L. (1997.). Discoteche e nuove professioni. Cingolani C., Barisio S. (ur.), *L'ombra di Dioniso sulle discoteche* (str. 213-229), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Franchini, P., Guidi, D. (1995.). *Supermarket paradiso*, Roma, Ediesse.

Gilbert, N. (1993.). *Researching Social Life*, London, Newbury Park, New Delhi, Sage Publications.

Guala, C. (1996.). *I sentieri della ricerca sociale*, Roma, La Nuova Italia Scientifica.

Lapassade, G. (1996.). Notti rituali. U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 260-263), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Lavalli, A., de Lillo, A. (1993.). *Giovanni anni 90*, Bologna, Il Mulino.

Merton, M. (1979.). *O teorijskoj sociologiji*, Zagreb, Naklada CDD.

Montecchi, L. (1996.). Identita e migrazione: La transe metropolitana. U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 235-247), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Morcellini, M. (1992.). *Passagio al futuro*, Milano, Franco Angeli.

Mos, M. (1982.). *Sociologija i antropologija* (1), Beograd, Prosveta.

Panzacchi, R., Degiuli, S. (1996.). Primi risultati della ricerca "I giovani e la techno-transe". U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 289-297), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 1083-1107

LEBURIC, A., RELJA, R.:
U POTRAZI ZA...

Prodi, R. (1996.). Le discoteche devono aggiornare la propria offerta di divertimento in sinergia con una società che cambia. U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 43-47), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Proni, G. (1996.). Elogio dell'ipocrisia. La discoteca e la rappresentazione della trasgressione sui media. U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 276-283), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Statistički ljetopis hrvatskih županija 1993. (1994.). Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Torti, M. T. (1997.). *Abitare la notte – Attori e processi nei mondi delle discoteche*, Milano, Costa&Nolan.

Zotti, A. (1996.). Effetti neuropsicologici e comportamentali all'esposizione di stimoli ambientali in discoteca: dati preliminari. U: Cantoni L. (ur.), *Comunicare la notte* (str. 176-185), Bologna, Ufficio Comunicazione del Silb.

Županov, J. (1995.). *Poslije potopa*, Zagreb, Nakladni zavod Globus.

Drugi simpozij obiteljske medicine Split 1995. (1995.). *Zbornik, posvećeno borbi protiv bolesti ovisnosti*, Split, Hrvatska udružba obiteljske medicine.

Young People and Alcohol Between School and Work. A Community Action. (1997.). Roma, Logica.

In Quest of Good Amusement: Research of Night Life of the Youth in the Seaside Counties Area

Anči LEBURIC
Faculty of Philosophy, Zadar

Renata RELJA
Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Centre Split

In this paper the authors present the results of sociological research, where they try to establish disco-club entertainment as an interesting and completely unexplored social phenomenon in Croatia. Methodologically and theoretically, the authors made an effort to pull out the research of young people's spare time from the context of functionalist-structuralist theories and from the already instrumentalized theoretical typologies in sociology. Therefore, they created a new research paradigm which united a quantitative and qualitative approach towards the disco phenomenon. The main purpose was to find an effective key for identifying newly established transformations of young people's night entertainment in seaside counties, where this research was field located. Combining methods of survey and semi-structured interview, 1 502 young people were examined. The results confirmed the hypothesis of specific transgression of social order among young people who perceive order as

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 1083-1107

LEBURIĆ, A., RELJA, R.:
U POTRAZI ZA...

something strange, which brings a manifestation of sociability to night disco entertainment. This in turn becomes more intensive and makes young people experience deeper and more concrete group life and group belonging. In conclusion, a more adequate social response is necessary in order to cure cases of social pathology, especially various aspects of drug addiction among young people, all with the aim of improving social interactions with and among young people and creating a social order and framework of legality in these areas of social life. All this will bring about more homogenous social development in segments related to young people's leisure time, because it must not be neglected that disco clubs manifest themselves as one of the most vital aspects of night entertainment in this part of Croatia.

Auf der Suche nach guter Unterhaltung: Eine Untersuchung zu den nächtlichen Streifzügen Jugendlicher durch die Diskotheken der nordadriatischen Gespanschaften (Kroatien)

Anđi LEBURIĆ
Philosophische Fakultät, Zadar

Renata RELJA
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften – Nebenstelle Split

Diese Arbeit präsentiert die Ergebnisse einer soziologischen Untersuchung, welche bestätigt, dass die in Diskotheken gesuchte Unterhaltung ein durchaus interessantes und bislang völlig unerforschtes gesellschaftliches Phänomen in Kroatien darstellt. Hinsichtlich der methodologischen und theoretischen Grundlage bemühten sich die Verfasserinnen, den Untersuchungsgegenstand Freizeit aus dem Kontext funktional-strukturalistischer Theorien sowie bereits instrumentalisiert und in der Soziologie verwendeter theoretischer Typologien herzuleiten. Sie kreierten daher ein neues Untersuchungsparadigma, das den quantitativen und den qualitativen Ansatz zur Erforschung des Disko-Phänomens in sich vereinigt. Das Hauptziel war, einen Schlüssel zur wirksamen Identifizierung neuer Vergnügungsformen im Nachtleben des nordadriatischen Raums (auf den sich die Untersuchung beschränkte) zu finden. An der Untersuchung, bei der in kombinierter Weise Umfragen und (halb) strukturierte Interviews angewandt wurden, nahmen insgesamt 1502 Jugendliche teil. Die Hypothese, dass es im Nachtleben zu einer Art Transgression der von jungen Leuten als fremd empfundenen gesellschaftlichen Ordnung komme, konnte bestätigt werden: In Vergnügungsstätten wie Diskos wird ein gesellschaftliches Verhalten manifestiert, das intensiver ist und innerhalb dessen Jugendliche einen stärkeren und

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 1083-1107

LEBURIĆ, A., RELJA, R.:
U POTRAZI ZA...

tieferen Bezug zu ihrer Gruppe entwickeln. Die Verfasserinnen kommen zum Schluss, dass eine angemessene Reaktion vonseiten der Gesellschaft notwendig ist, um pathologische Formen gesellschaftlichen Verhaltens unter jungen Menschen zu sanieren. Dies gilt vor allem für bestimmte Formen der Drogenabhängigkeit. Das Ziel ist, den gesellschaftlichen Umgang mit (und unter) Jugendlichen zu fördern und zu bereichern und auch in diesen Bereichen des gesellschaftlichen Lebens für die Wahrung von Recht und Ordnung zu sorgen. All dies hätte eine gleichmäßigere Entwicklung auch in jenen Bereichen des gesellschaftlichen Lebens zur Folge, die von der Art und Weise, wie die Jugendlichen ihre Freizeit verbringen, bestimmt sind. Die Tatsache nämlich, dass die Diskotheken des Landes zu den vitalsten Vergnügungsstätten eines großen Teils der kroatischen Jugendlichen gehören, ist keinesfalls zu unterschätzen.